

DOI: 10.7596/taksad.v2i4.263

Vubıhlar ve Vubıhça

Serhat KÜÇÜK*

Öz

Kafkasya halklarından olan Vubıhlar, Kuzey Kafkasya'nın batı ucunda yerleşik bir halktı. Tarihsel kayıtlarda Vubıhlar'dan ilk söz eden Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi, Vubıhlar'ı Abhazların bir kolu olarak tanımlamıştır. Günümüzde yaşayan milletler arenasında yerini alan Vubıhlar her ne kadar bu topluluğun üyesi ise de dillerini kaybetmişlerdir. Vubıhça her ne kadar ölmüş bir dil olsa da izleri yeryüzünden tamamen silinmiş değildir. Vubıhların bugüne değin çözülememiş bir alfabeleri vardır. Roma'da imparatorluk kuran Etrüsklerin, İtalya'ya Anadolu'dan Lidya'dan geldikleri söylenir. Ayrıca bazı bilim adamları tarafından Etrüsklerin, Ligurların ve Pelaskaların Kafkas asıllı kavimler olduğu iddia edilir. Bu kavim Hititlerin bir kolu idi. Anadolu'ya yerleşmiş Kafkas asıllı bir ırk olduğu için, Çerkeslerin Vubıh boyu lehçesinin Hititçe ile hemen hemen aynı olduğu düşünülmektedir. Vubıhça yaşayan bir fosil gibidir. Karadeniz kıyılarında binlerce yıl önce doğmuş, insanlık tarihinin en eski dillerinden biridir. Bu dil sadece bugünkü Rusya Federasyonunun yazları oturlan yüksek yerleşim alanı Soçi bölgesinde konuşulurdu. Bükümlü diller ailesinden olup sessiz harfler açısından Dünya'nın en zengin dilidir. 2 sesliye karşılık 83 sessiz harf bulunur. Bu dilde aşağı yukarı 3000 civarında da sözcük vardır. Bu sayı yazılı belgesi bulunmayan bir dil için fazla sayılabilir.

Anahtar kelimeler: Vubıh, Ubıh, Vubıhça, Ubıhça, Hititçe, Bükümlü Diller, Kaybolan Diller, Dumézil, Tevfik Esenç.

* Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı

Ubykhs and Ubykh Language

Abstract

Ubykhs, who are one of the peoples of the Caucasus, settled in the western end of the North Caucasus. It was Awliya Chalabi who mentioned about Ubykhs firstly in the historical records. Awliya Chalabi described Ubykhs as a branch of Abkhazian. Today, despite of being a living nation, Ubykhs lost their language. Although Ubykh language is a dead language, its traces have not become extinct completely. Ubykhs have an alphabet which cannot be solved out up to now. Because of being a Caucasian origin tribe settling in Anatolia, the dialect of Ubykh tribe of Circassian is thought to be nearly the same as Hittite language. Ubykh language is like a living fossil. Being born on the coasts of Black sea, it is one of the oldest languages of history of humanity. This language was only spoken in Sochi region which is an upland settlement used in summers in Russian Federation today. It belongs to twisted language family and it is the richest language in the world in terms of consonants. It has 83 consonants in return for 2 vowels. There are almost 3000 words in this language. This number is high for a language that does not have written documents.

Key words: Ubykhs, Ubihs, Ubykh Language, Hittite, Twisted Languages, Lost Languages, Dumézil, Tefvik Esenç

Vubıhlar

Vubıhlar, Karadeniz kıyısının Şakhe nehrinden, Khosta (Khamış) nehrine kadar olan bir bölgede yaşarlardı. Doğuda bugünkü Gagra ve Soçi yörelerinde yaşayan Ciget (Sadz) ve Ahcipsu adlı Abhaz kabileleriyle sınırdaş, batıda ise Karadenizdeki arazileri Pşada nehrine kadar uzanan Şapsığların komşuları idiler. Kuzey komşuları ise dağ silsilesinde ve Şhaguşe (Belaya) ile Psiş nehirlerinin düzlüklerinde yaşayan Abzehler'di.¹ Vıbıh dili "Vubıh", "İbıh" ya da "Wıbıh", "Ubıh" ya da "Wubıh" gibi değişik biçimlerde de yazılmaktadır. Adı geçen özgün telaffuz biçimi "Vıbıh" (Убых) ya da "Vubıh" olanıdır, diğerleri Rusça telaffuzdan aktarma olanlarıdır. Vubıhlar bir Çerkes halkıdır. Onlar bugünkü Abhaz Özerk Cumhuriyeti'nde (Halen bağımsız Abhazya Cumhuriyeti) yaşayan Abhazlar'la etnik köken ve

¹ T. TATLOK (Ramazan TRAHÖ), *Vubıh-direnışı*

dil bakımından yakın akrabadırlar, fakat Batı Kafkasya halkları arasındaki yerleri çok değişik ve ayrıcalıklıdır. Kendi aralarında dahi tam olarak aynı olmayıp, etnik, yöresel, ekonomik ve politik farkları olan bazı kabilelere bölünmüşlerdi ve dil bakımından da ilginç özellikleri vardı. Bu grupların başlıcaları olarak Vardan, Saşe, Khize, Subaşi ve Alani kabilelerini sayabiliriz. Bunlardan ilk ikisi ekonomik ve sosyal yönden en ileri gelenlerden sayılmakla birlikte Vardan ile Soçi nehirlerinin vadilerinde yaşıyorlardı.

Tatlok, Vubıhların dil, gelenek, görenek bakımından Abhaz halkına sıkıca bağlı olduğunu belirtir. Evliya Çelebi: Bugün Soçi olarak adlandırılan sahil bölgesi halkına "Soçeler" der; onların bitişik komşusu, soydaşı olarak Vubıhlardan ve memleketlerinden "Sadşe" diye söz eder. Evliya Çelebi'nin tanımladığı "Sadşe", Abhazca'daki "Sadze"den başka bir şey değildir. "Sadze" ise, Vubıhlar'ın Abhazca'daki eski adıdır. Abhazlar günümüzde Sadze ismini Vubıhlar'la yan yana, iç içe yaşamış olan Ciget Abhazlar'ı için kullanır.² Tatlok Vubıhlar'ın Karadeniz'e dökülen Khosta ve Soçi nehirleri arasında yaşadığını, doğu sınırlarından Ciget ve Ahçıpsı Abhazları ile komşu olduklarını, ayrıca Gagra ile Soçi arasında diğer Abhaz boyları ile de yakın ilişkileri olduğunu söyler. 19. yüzyılda Vubıh halkının batısında Pşade nehrine kadar olan bölgede Şapsığlar yaşamaktaydı. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinin 2. cildinde "Abhazistan(Ahbazia) dan söz ederken, bugünkü Adler'in (o zaman Arıdlar) kuzeyinde dağlar içinde Sadşe vilayeti vardır. Seydi Ahmet Paşa'nın ülkesidir. Kuzey tarafından Çerkesle alıp verdikleri hesabıyla Çerkesce ve Abazacayı fasih bilirler. Yedi bin şeci bahadırlar. Bunların şerrinden Çerkesler ve Ahbazalar çekinirler. Arıd kavmi bunlara aman verdiklerinden Arıdlar iskelesine esir ve balmumu getirerek ticaret ederler" diye bahseder. Çelebi'nin sözünü ettiği Arıdlar bir Abhaz sülalesidir.

Geçen yüzyılın ortasında, Rus Çarlığının onlara boyun eğdirdiği zamanki Vubıh nüfus yoğunluğunu tahmin etmek oldukça zor olmakla birlikte, Rus kaynaklarına göre nüfusları kırk ile elli bin kişi olarak tahmin edilmektedir.³

Vubıhlar belki de denizcilikle uğraşan tek Kafkasyalı kavimdi. Tarihlerinin bir döneminde "Haçapa" adını verdikleri 30-40 m. lik teknelerle Deniz ticareti ve korsanlık yaptıkları bilinmektedir. Kuzey Kafkasya'nın batı ucunda yerleşik olan Vubıhlar komşuları Abhaz ve Adigeler gibi paganik bir halktı. Bölge erken dönem Hristiyanlıkla tanışmıştır. Osmanlıların bölgeyi fethetmesiyle birlikte İslam diniyle tanıştılar ve Sünniliği benimsediler. Daha önceki dönemlerde pagandırlar.⁴

² www.timaf.8m.com/Vubıhler.html

³ Sefer E. Berzeg, Soçi'nin Sürgündeki Sahipleri ÇERKES-VUBİHLAR, Ankara, 1998, s.25.

⁴ wikipedia

Vubihların Ruslarla savaşı 1830'lu yıllardan sonra başlar. Bu tarihten sonra Vubihlar ve Kuzey Kafkas halkları ile Ruslar arasında yıllarca süren çok şiddetli savaşlar olur. 1841-1846 yılları arasında tam 88 savaş yapılmıştır. Vubihlarla Rusların savaşı tam 1834'ten 1864'e kadar 30 yıl sürdü. Şubat 1864'te Vubihlar çember içine alındı. 6 Mart 1864'te direniş sona erdi. Vubihlara iki alternatif sunuldu. Ya Osmanlı topraklarına göç edecekler ya da Kuban'da Rusların tespit ettiği yere nakledileceklerdi. Vubihlar Osmanlı topraklarını seçtiler. Bu topraklara 25 000 civarında Vubih'in göç ettiği bilinmektedir. Ancak, sadece Plevne Savunması'nda 5000 Vbih hayatını kaybetmiştir. Vubihlar'ın, özellikle erkeklerinin bu savaşlarda hayatını kaybetmesi, Vubihlar'ın asimilasyonunu kolaylaştırdı. Günümüzde eski Vubih yurdunda hiç Vubih kalmamıştır. Sayıları iyice azalan XIX. yüzyılın efsane halkının torunları, Türkiye'de dağınık olarak yaşamaktadırlar. Bu nüfusun önemli bölümü, aynı tarihlerde göçle gelen Adigeler'e karışmıştır. Göç eden Vubihlar'ın bir sonraki nesil çocuklarından birisi II. Abdülhamit'in eşlerinden Ayşe Dest-i Zer Müşfike (Kayıhan) Kadın Efendi'dir. Türkiye'ye göç edip yerleşen Vubihlar'ın kısa zamanda Abhazlar ve Adigeler'e karışmaları nedeniyle de sayılarını tahmin etmek mümkün olmamıştır. Günümüzde Manyas ilçesinin köylerinde, Kahramanmaraş'ın Göksun İlçesi Büyükçamurlu Köyünde, Andırın İlçesi Akifiye köyünde, Sakarya'nın Sapanca İlçesi Yanık köyünde, Samsun'un Kavak İlçesinin Germiyan, Doruk, Kapuhayat, Karlı, Sıralı ve Bükçeğiz köylerinde ve Terme İlçesinde, Balıkesir Merkez'e bağlı Boğazköy de Vubihlar tarafından kurulmuştur. Balıkesir'in Gönen İlçesinin Çınarlı Köy'ünde, Samsun İli Vezirköprü, Alaçam ve Asarcık ilçelerinde de Vubihlar yaşamaktadır. Ayrıca Ürdün'de de az sayıda Vubih yaşamaktadır. Günümüzde asimile olmayanlar Abhazca ve Adigece konuşmaktadırlar. Kafkasya'da kalan Vubih kalıntıları ise, oralardaki Adige ve Şapsığlara karışmıştır. Vubihlar'dan evvel aynı kader diğer Kuzey Kafkasyalıların da başına gelmişti. 1859-63 yılları arasında, Şapsığlar, Natuhaylar, Janeler, Bjeduğlar'ın çoğu ve Kemirkoılar sürgün edilmiştir. Bu konuda Çarlık rejimi ve Sovyet hükümeti bütünüyle aynı politikayı gütmüşlerdir. Çünkü seksen yıl sonra Bolşevikler de Çeçen-İnguş ve Karaçay-Balkarlar'ı rejimce kabul edilmeyen halklar diye anarak, Kazakistan ve Orta Asya'ya sürmüşler ve milli özerk bölgelerini bir kalem darbesi ile silmişlerdir.⁵

Vubih Dili

BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 21 Şubat Dünya Anadili Günü vesilesiyle 2009 yılında kapsamlı bir çalışma yayınlamıştır. Eserin ismi Tehlike Altındaki Diller Atlası idi ve bu çalışmaya göre Türkiye'de de 15 dil tehlike altındaydı (tehlike hâli

⁵ T. TATLOK (Ramazan TRAHÖ), *Vubih-direnişi*,

devam ediyor). Türkiye’de konuşulan dillerin arasında bir zamanlar Vubihça, Mlahso ve “Kapadokya Yunancası” da bulunmaktaydı. Atlasa göre 3 tane dil de çoktan kaybolmuştur.

Vubihçanın öteden beri Çerkes dilleri arasında konuşan sayısı itibariyle biraz daha ön planda bulunan Adigece kadar yaygın olmadığı anlaşılıyor. Hatta her ne kadar aralarında bir rekabet ilişkisi olmasa da, Adigece’nin sosyolojik olarak Vubihçaya üstünlük sağladığına yönelik bazı veriler vardır. Bu da Vubihçanın 21. yüzyılı görememesinde pay sahibi olmuş olmalıdır. Vubihça her ne kadar ölmüş bir dil olsa da izleri yeryüzünden tamamen silinmiş değildir. En basitinden, Google’da Vubihçayı arattığınız zaman bu dilin son konuşanı Tevfik Esenç'e ait bir ses kaydına ulaşabiliyorsunuz.

Kafkasya’nın dağlı halkları hakkında 18. Yüzyıl öncesi devirlerde çok az şey bilinmektedir. 18. yüzyıla kadar sadece eski Yunan coğrafyacıları Strabo ve Procopius tarafından bahisleri geçmiştir. Çok sonraları Arap bilginlerinin onlar hakkında yazısı ortaya çıkmıştır. Çarice Katherina II’nin iktidarı zamanında Kafkasya’nın etnik ve dil kültürlerinin araştırılması için birkaç yabancı bilgin maddi olarak desteklenmiştir.

Güldenstadt, Pallas ve Klapproth gibi gezginler yazılarında Vubihlar’dan da bahsederler fakat çok şey belirtmezler. Bu konuda ilk kapsamlı çalışma Polonyalı, soylu Kont Pockocki’nin “Mèmoire sur un nouveau pèriple de Pont-Euxin” adlı 1796 Viyana baskısı eserinde bulunur fakat bu şahıs yanlış olarak Vubihlar’ı İranlı’ların göç eden akrabaları olan Alanlar’dan gelme olarak tanıtmış ve öyle zannetmiştir. Son devirde bize bu konuda en ilginç ve tutarlı bilgi veren Bell adında bir İngiliz’dir. Bu adam bilmediğimiz bir nedenle Kafkasya’da Çerkezler arasında üç yıl kadar yaşamış ve “ Çerkesya’daki İkametimin Notları, 1837-1839” adlı iki ciltlik bir eser yayınlamıştır. Bu eserde, Çerkeslerin Rus egemenliği altına girmeden evvelki yaşam tarzlarını belirten gözlemleri vardır. Kitabın sonunda, lisan konusunda da örnekler verir ve Ahbaza dilindedir dediği 40 kelime vardır ki, bunlar gerçekte Vubihça’dır. Bu dilin sadece birkaç köyde konuşulduğunu ve yakında tarihe karışacağını da söyler, ayrıca tüm Vubih soylularının tamamen Çerkesce (Adigece) konuştuğunu da ilave eder. Bu birkaç kısa ve kesik bilginin dışında Vubihlar konusunda hiçbir bilgimiz yoktur. 1840-1850’lerde Ruslar onların vatanına, vadilerine silahlı saldırılar düzenlediler. Dilbilimcilerin dünyası için ne mutlu ki bu saldırgan Ruslar arasında Piyort Aleksandroviç Von Uslar adında, Kafkas halklarını ve dillerini araştırmaya meraklı Alman asıllı bir Rus subayı vardı. Kısa bir süre sonra, askerlik görevinden ayrılarak kendini tamamen bu insanları araştırmaya adanmıştı. Yaşamının son 25 yılında (1875’te öldü) Kafkasya’ya yerleşerek, bu ülke ve insanları için çok yararlı ve kıymetli etnografik ve linguistik bilgiler içeren birkaç eser yazdı. Vubihlar, Alanlar’ın ahfadıdır diyen Kont Potocki, bu konuyla ilgilenen bütün ulusların ilgisini çekti. O zamanlarda ortada konuşanı çok fazla kalmamış olan Vubihça hakkında doğru

bilgi edinmek çok olanaksızdı. 1861 yılında yazdığı Abhaz gramerinde, Vubihlar konusunda da araştırmaları vardır. Bu alışma ölümünden sonra 1887’de yayınlanmıştır. Anlatıldığına göre Gagra’da çok iyi Vubihça konuşan bir Vubih soylusu ile tanışmış, fakat sonuçta adamın konuştuğu dilin Vubihça değil Abhazca olduğunu dş kırıklığı ile anlamıştır. Sonra Stavropol’da, Vubihça bildiğini iddia eden bir seyyar satıcı ile tanışır, fakat bu da bir dş kırıklığıdır. Bu adamda kendine göre bir dil uydurmuş olup bu dil, Gürcü, Mingrel, Abhaz, Adige ve Türkçe karışımı uydurma bu dildir.

Sonunda bir tesadüf Baron ve Uslar’ın doğruyu bulmasına yardımcı olur. 1861’de Adigeceyi incelerken, 14 yaşındaki bir yeğenine atalık olan Süleyman Khacımuka adında bir erkes soylusunun evinde birkaç hafta kalır. Bu yeğen Vubih olup, bu toplumun ünlü ailelerinden Berzeg ailesine mensuptur. Bir hafta boyunca Uslar, bir Adige tercüman aracılığı ile bu zeki çocukla çalışır, birkaç kelime ve cümle kuruluşunu öğrenir. Bir sabah bir bakar ki ocuk yok olmuş. Araştırma sonucu ocuğun, Ruslara karşı son direnişini yapacak birkaç yüz Vubiha katılmak için savaşa gittiğini öğrenir. Uslar bu son savaşa katılmış olan Çerkesler’den duyduklarını yazmıştır. Birisinin anlattığına göre bu ocuk o savaşta çok ağır yaralanmış, sağ omzuna bir tüfek kurşunu isabet etmiştir ve sağ kalması bir mucizedir. Uslar’ın bu ismini dahi bilmediği Vubih genci ile yapmış olduğu çalışmalar, 25 sahifelik bir gramer bilgisi ile 60 kelimelik bir sözlüktür. Bundan da anlaşılan, Vubihça tamamen bir otokton Kafkas dilidir. Potocki’nin yanlış değerlendirmesinin aksine İran dili ile hiçbir ilgisi yoktur. Bu dil Kuzey Batı Kafkas dilleri grubuna girer, Adige Kabardey ve Abhaz dillerinin grubundan olup onlara yakın akraba bir dildir. 1868’de yazılan bu gazete makalesinde Uslar’ın da belirttiği gibi, artık o günlerde Kafkasya’da bir tane bile Vubih kalmamıştı. 1861’den itibaren oluşan trajik olaylar, onların toplum olarak yok olmasına neden olmuştur.⁶

1913 yılında, St. Petersburg’daki Emperyal Rusya İlimler Akademisi, Alman Kafkasolog Adolf Dirr’i, muhacir Çerkeslerin dilini araştırması için Türkiye’ye gönderdi, aynı zamanda orada Vubihlar’ın varlıklarının olup olmadığını da öğrenmesini istedi. O yılın yazında Dirr, şimdi Sakarya İli Sapanca İlçesine bağlı Kırkpınar köyünde küçük bir Vubih grubu buldu. Burada bir ay kaldı. Bu araştırmanın sonucu, 20 sayfalık bir gramer, 6 sayfa metin ve 800 kelimelik bir eser oldu.

“Dirr bu köyü nasıl buldu?” Türk yetkililerinden öğrenmiş olmadığı malum. Yanıt gayet basit. Dirr’e bu görev verildiği zaman, Çerkesler konusunda uzman olan Rus arkadaşı ve meslektaşı Lopatinsky ona bazı not defterlerini vermişti. Bunlar içinde 1891’de üç hafta bu Kırkpınar köyünde kalmış olan Danimarkalı kâşif ve bilim adamı, Aage Meyer Benedictsen’in notları da bulunmakta idi. Dirr bu n çalışmalardan faydalandı ve 1913-1914’n kışında ‘‘Die

⁶ Sefer E. Berzeg, Soçi’nin Sürgündeki Sahipleri ÇERKES-VUBIHLAR, Ankara, 1998, s.37-39.

Sprache der Ubycher’’ (Vubih Dili) adlı kitabını yazdı. 1914 yazında Rusça dergilerde yayınlanması için Lopatinskiy’e gönderdi. Fakat 1914 Ağustosunda 1. Dünya Savaşının patlak vermesiyle Dirr’in yazmış olduğu el yazması müsvedde de kayboldu. Kaybolan sadece o değildi. Çünkü o günden beri diğer belgelere de bir daha rastlanmadı. Almanya’da Dirr’in yerini alan Prof. Gerhard Deeters’in söylediğine göre, Dirr 1930’da öldüğü zaman bıraktığı şeyler arasında bunlar yoktu. Benedictsen’in not defteri, Kopenhagen Akademisi’nde de bulunamamıştır.⁷ Dirr hafızası yardımıyla kaybolan notlarını bir bir de olsa toparlar. Fakat Almanya’daki zorluklardan dolayı yayınlaması uzun zaman almıştır. 1926’da kendi yayını olan ‘‘Caucasica’’ aylık dergisinde çıkarabilir.

İstanbul Üniversitesinde Dinsel Tarih dersleri veren bir İngiliz Prof. Dumézil Hint-Avrupa Mitolojileri ve kıyaslamaları konusunda araştırma yaparken Dirr’in bu yazılarını buldu ve Türkiye’deki Kafkasyalı azınlıklara ilgi göstermeye başladı. Dirr’in kitabını okuduktan sonra Kırkpınar köyüne bir ziyaret yaptı. Orada hala eski Vubihça’yı konuşan iki kişi buldu. Fakat bu insanlar çok ihtiyar olduklarından konuşmakta zorluk çekiyorlardı. Daha sonra İstanbul’da Devlet Sular İdaresinde daha genç birini buldu ve onunla çalışmaya başladı. Bu bir yıllık çalışmalar sonucunda 1931’de 110 sayfalık ‘‘La Langue des Ubykhs’’ (Vubihlar’ın Dili) adlı kitabını bitirdi.

Macar asıllı bir başka dilbilimci Julius Von Mészáros, Vubihlar’ın dili üzerine çalışmalar yapmaya başladı. Balıkesir’in Manyas yöresinde halen Vubihça konuşan iki küçük köy buldu. 1930-1931 yılları arasında bu iki köyde çalışmalar yaptı. Çalışmalarını 1936 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde ‘‘Die Päkhy-Sprache’’(Pekhi Dili) adı altında yayınladı. ‘‘Pekhi’’, Vubihlar’ın kendilerine verdiği isimdir. Eser fonetik yönden mükemmeldir denebilir fakat yazar Fin-Ugur dillerinde kullanılan anlam işaretlerini kullandığından okuyucular için bazı zorluklar yaratmıştır. Dumézil bu yayınları bir, iki yıl sonra görür fakat 2. Dünya Savaşı patlak verdiği için köylere Mészáros’dan 20 yıl sonra, 1954’te gider. Orada hala eski Vubihça’yı konuşan kişiler bulur. Dumézil bu köylerde gerek dilbilim yönünden gerekse folklor yönünden Kırkpınar köyündekinden daha kapsamlı bilgiler bulur.

Etnografyayla ilgili konuların araştırılmasında yer adlarının özel bir önemi vardır. Ne yazık ki yer adlarını, bizi ilgilendiren bölgede, canlı olarak ve doğrudan yerli halkının ağzından tespit etmek imkânından artık mahrumuz. Bununla birlikte kaydedilen adların sık sık değişime uğraması (yanlış yazılması), genellikle yerli olmayan halkın dilinde (Rusça) transkripsiyonu, yerel coğrafi adların birbirine çok yakın adların birbirine çok yakın dillere ait

⁷ Sefer E. Berzeg, Soçi’nin Sürgündeki Sahipleri ÇERKES-VUBIHLAR, Ankara, 1998, s.39-40.

olması, birçok nehir, dağ, yerleşim yeri vb. adanın kesin dilbilimsel yapısının belirlenmesini zorlaştırıyor. Bunu göz önüne alarak dahi, Eski (Starıy) Soçi bölgesinde ve onun güneydoğu çevresinde rastlanan birçok yer ve nehir adının Abhazca kökenli olduğunu kesin olarak iddia edilebilir. Örneğin: Psta “boğaz”, ile türetilen: (Soçipsta, Abhazca Şüaçapsta- Soçi(nehir) boğazı; Kudepsta nehir-Büyük(Bolşoy) Soçi topraklarında; Lapsta- Psou ve Haşupse nehirleri arasında; (Çıpsta, Abhazca- “at boğazı”vd.). Şha- “dağ” ile türetilen: Bzıçiaşha (Çura) dağı-Soçi nehri kaynağını ondan alır; Uuşha-Soçi’nin kolu; Magişha ve Tsanbişha-soy toplulukları Mag ve Tsanba’lara ait dağlar; Pseaşha, Kurdzişha ve Aişha-Soçi ve Mdzımtaa nehirleri arasında dağlık arazi vb.). “Nıha” –“kutsal yer” ile türetilen: Avublaa-rnıha-Soçi’nin Batareyka tepesi üzerine Aublaa soyunun kutsal yeri; Latsuniha-Soçi ve Mszımtaa nehirleri arasındaki dağlık arazide Latsa soyunun kutsal yeri; Liaşanıha- Adler arazisinde; Abhazca yer belirten (lokativ) son takı-Ta ile türetilen: Matsesta-Abhazca Hosta(Abhazca Huasta)-ikiside Büyük (Bolşoy) Soçi arazisinde, guatra- “çevre duvarı, parmaklık”, etrafı çevrili yer “Soçi ve Mszımtaa arasındaki dağlık bölgede: “auh(axy)”- “tepe”, “yükseklik” ile: Arhışnaahu, sadece Ahbazca çevrilebilir ve “zincir tepesi ” anlamına gelir, Soçi nehri üzerinde, ağzında 5 km. mesafede bulunur; Ahtsvarhu-“prens tepesi” - Soçi ve Mszımtaa nehirleri arasındaki dağlarda bulunur.

Abhazca kökenli adlara, Eski(Starıy) Soçi’nin merkezi kısmındaki (garın arkasında) nokta- “Areda” da dahildir. (Abhaz soy-kavim adı Arıd, Arıdaa), Arındzaa-rtsuta- “Arındz soyunun yerleşimi”, Alık (Alek)- “çamur, mil”, “milli, çamurlu, tepe” (Matsesta nehri oradan başlar). Soçi ve Bzıgua nehirleri arasında Şangere-patsarehu diye adlandırılan bir tepe vardır. Bu ad sadece Abhazca ile izah edilebilir ve “Şhangerey’in oğullarının tepesi” anlamına gelir. Hosta bölgesindeki Apsou dağının adı (oralı yaşlılardan V. A. Ogorodnikov’un bildirdiğine göre). Abhazca Psou nehrinin adıyla uyuşmaktadır.

Bizzat Soçi kelimesinin de Ahbaz dili ile genetik bağı tamamen mümkün görünmektedir. K. V. Lomtatidza de bu yer adını Abhazca kökenli kabul etmektedir. Gördüğümüz gibi henüz 19. yüzyılın başında bazı kaynaklarda “Soçi”, Abhazca “Soça” formuyla görünmeye devam etmektedir. Abhazlarda bu da iki varyantıyla görünmektedir. Şvaça ve Hışvaça tam çevirisinde “ Üç Soçe” veya “Baş Soçi”. Aynı adı taşıyan, sauçi (D. Maçavariani’nin kaydına göre) köyü Sadzen’in merkezi kısmında bulunuyordu; aynı yazar burayı Tsandrıps’in en büyük köyü olarak nitelendirmiştir. Soçi topraklarındaki ve çevresindeki Abhazca coğrafi adların sayısı bu örneklerle sınırlı değildir. G. Z. Şakirbay’ın belirtilen çalışmasının çok sayıdaki materyalleri de bunu desteklemektedir.

Bu şekilde, Abhaz-Vubih etnik sınırı, 19. yüzyılın ilk yarısında, esas olarak Hosta nehri boyunca uzanıyordu. Saşe (Soçi)’den İngur’a kadar olan topraklar Abhazlar tarafından

işgal ediliyordu, “Vubıhlar’ın yaşadıkları yerler” ise Soçi nehrinin sağ kıyısından başlıyordu. S. Zvanba, Hosta’nın “Ciget topraklarında” aktığını yazıyor. Y.Kovalevski, Vubıhya sahili halkının karışık özelliğinden bahsediyor. Vahuşti’nin çalışmasında “Batı Cigetya’nın Abhazyaya’ya dâhil olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bu şekilde, tamamen veya kısmen asimile olmuş Sadz soy gruplarından oluşan Abhaz etnik unsuru, Hosta-Soçi nehir arasının bir kısmını işgal etmekteydi. Özellikle bu bölgede yukarıda bahsedilen Abhazca hidrotoponilere rastlanmaktadır (psta, şha, niha vb.). Daha önceki dönemlerde, Vubıhlar’ın ataları esas olarak Şahe ve Soçi nehirleri arasının dağlık kısmında yaşarlarken, Abhaz (tam olarak Sadz-n Abhaz (Ahbazin)) nüfusun yayılma sınırları daha kuzeypatiya uzanıyordu. L.İ. Lavrov ve diğer araştırmacıların düşüncesine göre, bu bölgedeki yer adlarının kayıtları da delalet ediyor.⁸

Vubıhlar, kendilerine Peh`ı (Pexı-Kıyılı) ya da (T`ah`e-Tvaxe-), dillerine de, Karadeniz kıyısında oturanların dili anlamında Pexıbze ya da T`ah`ebze diyorlardı. Bze, Vubıh ve Adige dillerinde dil, lisan demektir. Vubıh dili üzerine A. Dirr, Fransız Georges Dumızil, Macar J. Mıszaros, Norveçli Hans Vogt ve Türkiye`den de Sumru Özsoy gibi akademisyenler çalışmalarda bulunmuşlardır. Vubıh dilinin Abhaz-Adige dil grubu içindeki konumu halen araştırılmaktadır. Vubıhlar’ın tamamına yakını Adigece, birazı da Adigece ile birlikte Vubıhça konuşuyordu. Bugün sadece Adigece konuşmakta olan Vubıhlar diğer Adigeler’le karışık ya da yan yana yaşamaktadırlar (Sakarya, Balıkesir, Bilecik, Sinop Samsun, K. Maraş ve birçok ilde). 1864’te Orta Laba Irmağı soluna yerleştirilen ya da saklandıkları dağlardan sağ kurtulup Kuban Irmağı boylarına yerleşmiş olan Vubıhların çoğu, daha sonraları, Rus yönetiminin baskıları sonucu, özellikle 1878 yılından sonra, diğer Adigelerle birlikte Türkiye’ye göç etmişler, böylece Kafkasya’da artık bir Vubıh yerleşimi kalmamış, Kafkasya’da kalmış Vubıh sayısı 1880’de 80’e düşmüş, bu Vubıh kalıntıları da, oralardaki Şapsığ ve diğer Adigelere karışmışlardır (Örneğin İlk Adigey Cumhuriyeti Devlet Başkanı Aslan Carıme Vubıh asıllıdır. Nart dergisi, sayı 50 eki). Vubıh dilinin Abhaz-Adige dil grubu içindeki konumu halen araştırılmaktadır. Dr. Vuçujıko Zek’oğ, Marje dergisi, tanıtım sayısı, s. 37-38. Dr. Vuçujıko Zek’oğ, Nart dergisi, sayı 8, s. 13.

Fransız Lullié’ye göre, Vubıhça 1846’da sadece 1-2 köy halkı tarafından konuşulmaktaydı. Lavrov’a göre de, Vubıhların bir bölümü, Vubıhça dışında, Adige ve Ciget dilini de benimsemişti. Bu arada Vubıhların "Abadzeh" lehçesinde Adigeceyi konuştukları iddiası da yanlış bir algılama sonucudur.

⁸ Sefer E. Berzeg, Soçi’nin Sürgündeki Sahipleri ÇERKES-VUBIHLAR, Ankara, 1998, s. 82-84

Karşılaştırma:

Vubih-Şapsığ "k'ank'e"-"k'ak'e"	Abadzeh "ç'enç'e" (yumurta)
Vubih-Şapsığ -"keti"	Abadzeh -"çeti" (tavuk)
Vubih-Şapsığ -"ç'ale	Abadzeh -"ale" (çocuk),
Vubih çı" Şapsığ"şı"	Abadzeh "şı" (at)

Vubihların göçüyle birlikte, Kafkasya'da bu dili konuşan hiç kimse kalmadı. Vubihça gibi bir dilin neden bu kadar önemli olmasını şöyle açıklayabiliriz:

Vubihça yaşayan bir fosil gibidir Karadeniz kıyılarında binlerce yıl önce doğmuş, insanlık tarihinin en eski dillerinden biridir. Bu dil sadece bugünkü Rusya Federasyonu'nun yazları oturlan yüksek yerleşim alanı Soçi bölgesinde konuşulurdu. Sessiz harfler açısından dünyanın en zengin dilidir. 2 sesliye karşılık 83 sessiz harf bulunur. Bu dilde aşağı yukarı 3000 civarında da sözcük vardır. Bu sayı yazılı belgesi bulunmayan bir dil için fazla sayılabilir. Bükümlü diller ailesindedir; yani sözcüklerin her küçük parçası bir anlam taşır. Türkiye'ye yerleşen Vubihlar da, yazılı olmayan bu dili zamanla unuttular. Vubihça, karmaşık yapılı, özgün bir dil olarak tanımlanabilir. Tevfik Esenç'in(1904 – 7 Ekim 1992)ölümüyle Vubihça ölü dillerden biri haline gelip artık yaşayan dil olma özelliğini yitirmiş durumdadır. O artık ölü bir dildir. Bugün Türkiye'de yaşayan Vubihlar Adigece konuşmaktadır.

Vubihça üzerine önemli çalışmalara imza atan Prof. Dr. Dumézil, Vubihça'nın tamamen yok olmasını engelleyerek gelecek kuşaklara sahip çıkabilecekleri kültürel bir miras bırakmıştır. Prof. Georges Dumezil (1898-1987), 1925-31 yılları arasında İstanbul Üniversitesi öğretim görevlisi olarak Dinler Tarihi dersi vermiştir. Osetler'le ilgili araştırma hazırlığında olan Dumezil, Güney Marmara'da Vubihça konuşulduğunu öğrenince araştırmalarını bu yönde derinleştirmiş, Tevfik Esenç'e ulaşmış, birlikte çalışma teklifinde bulunmuş ve yaklaşık 30 yıl süren Vubihça'nın kurtarılması(!) çalışması 1956'da başlamıştı. Ardında hiçbir iz bırakmadan yok olmakta olan bir dil, insanlığın evrensel kültürüne kazandırılmış, en azından diller mezarlığından diller müzesine taşınmıştır. UNESCO'nun 2009 yılında yayımlanmış olduğu atlas, bizlere dünya dillerinin içerisinde olduğu durumu açıkça göstermektedir. Bu çalışma 2009 yılı itibariyle Türkiye'de on sekiz, dünyada ise iki bin beş yüz on bir dilin yok olma tehlikesi altında olduğunu göstermektedir. Vubihlar ve Vubihça üzerine yazılmış eserleri zikredildiğinde; Prof. Dr. Dumézil'in "Vubih Hikâyeleri ve Efsaneleri(1957)", "Kafkas Dilleri ve Geleneği Üzerine Anadolu Metinleri(1962)", Fransızca-Vubihça Sözlük vb. çalışmalarından ve öğretmen kökenli bir bilim adamı Bagrat Shinkuba'nın 1990 yılında Türkçe yayımlanan "Son Vubih" isimli çalışmasının isimlerinin de sayılması gerekmektedir.

Vubıhlar, bugün Rusya'daki Khosta ve Soçi nehirleri arasında yaşamış, Ahbazlarla yakın ilişki içerisinde olmuş bir Çerkes halkıdır. Vubıhların kaderi 1829'daki Edirne Antlaşması ile çizilmiştir. Osmanlı, Karadeniz kıyısındaki haklarının büyük kısmını Ruslara devreder. 1860'da başlayan "Büyük Sürgün" tüm Çerkes halkları gibi Vubıhları da önce direnişe sonra göçe zorlamıştır. Kafkasya'dan göç eden Vubıhların sayısı tam olarak bilinmemektedir. Osmanlıya sığınan ve kısa zamanda Adigelere karışan Vubıh nüfusu için de bir tahmin yürütmek imkânsızdır. Bugün Balıkesir'de, Manyas'ın bazı köylerinde ve Ürdün'de az sayıda Vubıh yaşadığı söylenmektedir.

Tevfik Bey ile Prof. Dr. Dumézil, Vubıhça'nın alfabesinden dilbilgisine, sözlü kültürde varlığını sürdüren masallarından efsanelerine kadar toplanabilecek malzemenin neredeyse bütününe ulaşmışlardır.

Vubıhça'nın Kafkas dil grubu içindeki yeri aşağıda daha net bir şekilde görülebilir.

ABASKO-KERKET (ADİGE-ABHAZ) DİL GRUBU

I- Abhaz-Ahbaza Alt Grubu

Abhaz Dili

Ahbaza Dili Aşıwua (T'apanta) Ağzı

II- Vubıh Dili

(Artık konuşulmuyor)

III- Adige Alt Grubu:

Kabardey Ağzı

Besleney Ağzı

K'emırguey (Çemguiy) Ağzı

Abadzakh Ağzı

Hatıkoey Ağzı

Mahoş Ağzı

Bjeduğ Ağzı

Şapsığ Ağzı

Natkhuac Ağzı

Bilim adamlarının müşterek savı olan Proto-Proto Anadil'e varmadan, yani 17 bin yıl önceye ulaşmadan önce, M.Ö. 14. Binden günümüze doğru uzanan kronolojik dil şeridinin üzerinde, bu gün tam olarak saptayamadığımız bir zaman dilimi içerisinde Kuzey-Batı Kafkas Dil Grubu'nu doğuran bir Kafkas Nostratik'inin yaşamış olması kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Destan Çağı'nın başladığı M.Ö. 3 binden önce bu dile, bu Proto-Çerkes Nostratik'ine en yakın dilin Vubih dili olduğu hususu söylenebilir. Bu gün konuşulan Kuzey Batı Kafkasya (Adige-Abhaz-Ahbaza) dillerinin anası Vubihça'dır. Zira;

1- a) Adige grubu ve Ahbaza-Abhaz grubu ağızlarında bulunan bütün sesler Vubihça'da bulunmaktadır. Bu ağızlar Vubihça'dan ayrılıp bağımsız bir dil olarak kendi ses yapısını oluşturdukça, giderek harfleri, sesleri azalmıştır. En genç ve en gelişmiş dillerde en az sesin bulunması dilbiliminin, filolojinin ana kurallarındandır. Bu genel kuraldan hareket ettiğimiz zaman şu sayısal gerçeklerle karşılaşmış oluruz:

b) Vubih dilinde, doğadaki bütün sesler vardır. Örneğin, kuş cıvıltısından ısıklık sesine, rüzgâr uğultusundan deniz uğultusuna kadar bütün sesler. Bugün bir Vubih alfabesi yapılabilsen bu alfabe 83 harften oluşacaktı.

c) Vubihça ile birçok ortaklaşa özelliği halen yaşatan Abhazca'da 64 ses bulunmaktadır.

d) Aynı gruptan olan Kuzey Abazacası ise 63 harfli bir alfabe ile yazılmaktadır.

e) Bu iki dilden çok daha genç olan ve Vubihça'nın Besleneyce ile birlikte son ve ikiz çocuğu sayılan Kabardey-Adige dilinde 59 harf kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere daha genç ve işlenmiş dillerde ses sayısı giderek azalmaktadır.

2- Bu iki grup (Adige, Ahbaza-Abhaz) dilde yaşayan ve ortak olan, ya da olmayan birçok sözcük Vubihça'da yer almaktadır.

a) İnsanın yaşamının vazgeçilmez organlarının ismi olan "Kalp", "Can" gibi sözcüklerle, İnsanoğlunun anlaşılabilir ve tad alma organı "Dil'in her üç grup dil veya ağızlarda karşılaştırmalarını yaptığımız zaman bu gerçeği daha iyi anlamış olacağız:

<u>TÜRKÇE</u>	<u>ABHAZCA</u>	<u>ABAZACA</u>	<u>KABARDEYCE</u>	<u>ADİGEYCE</u>	<u>VUBİHÇA</u>
Kalp	Aguı	Guı	Guı	Guı	Á. Gu'a
Can	Apsı	Psı	Pse	Pse	Ábsa
Dil	Abız	Bzı	Bze	Bze	Ábza
Lisan	Abızşue	Bızşue	Bze	Bze	Á.bza

b) Hemen aklımıza gelen bir iki Abhazca, Abazaca, Kabardeyce fiilinin kullanımlarını Vubihça ile karşılaştıralım;

Örneğin; “Bunu yapan Benim” tümcesinin:

Abhazca’sı: “Arey q’a.z.c.’az Sara S.oop”
Abazaca’sı : “Ariy q’az c’az Sara sakuip’ ”
Kabardeyce’si : ”Mır zış’ar Seraş’ ”
Vubihça’da : Yená(a)y D.z’ řaęa

c) Aynı tümceyi fiili olumsuz olarak kuralım:

Abhazca’da : “Arey q’azc’az Sara Sak’zam”
Abazaca’da : “Ariy q’uazc’az Sara Qsakuim”
Kabardeyce’de: “Mır zış’ar Sa-ra, q’ım”
Vubihça’da : “Séya Sézama”

d) Başka bir fiilden örnek; “Onu buldum” tümcesinde:

“Bulmak” fiilinin:

Abazaca’da : “Awuıy daağsawt”
Abhazca’da : ”Awuıy daağsawt ”
Kabardeyce’de: “Ar kazęuatas”
Vubihça’da : “Daà w.s.-sà-a.s.ę’ua’t”

e) Vubihça’daki “za=bir”, “zama=diğer”, “saza=başkası” sözcüklerindeki “za=bir” kökü Abhazca’ya “zk’ı=bir”, Abazaca’ya “zak-ı=bir”, Adige-Kabardeyce’ye “zı=bir” olarak geçmiştir.

Yine Vubihça’da “za” ile başlayan üçüncü tekil şahıs “zamá=öteki” giderek “á-xema” sözcüğünü doğurmuştur ki bu sözcük el, yaban, yabancı anlamına gelmektedir. Bu sözcük Abazaca’da aynı şekilde “axema” şeklinde yaşarken, Kabardeyce’de ve diğer Adige dili ağızlarında “xame” şeklini almıştır.

Aynı “za” kökü, tekil bir anlamı ifade ederken, yani “bir”i vurgularken kimi , sözcüklere, son-ek olarak eklenerek vurgu görevi almıştır. Örneğin, Vubihça’daki “za”

sözcüğü, Abhazca'da ve Abazaca'da “dare=çok” sözcüğünün sonuna eklenerek “Dare-z'a=çok, pek çok” şeklinde sözcüğü değiştirirken, çoğul vurgusu haline dönüşmektedir.

f) Türkçe 'de “Hangi günde idik?” soru tümcesi,

Vubihça “Sázamş'aq'ay...?”
Abazacası “Za-pşı-m işziyy...?”
Kabardeyce'si ise, “Datx'ene maxuet.?”

Şeklinde telaffuz edilmektedir.

Vubihça'da Mş'aq' = Gün
Abazaca'da : Mşı = Gün
Kabardeyce'de: Maxue = Gün

Her üç söyleyiş, takvim anlamında “gün” ismi dışında, gün aydınlığını vurguladığı için “uğur” anlamına da gelmektedir.

g) Vubihça'daki “atsk=küçük” sözcüğü Abazaca'da, Abhazca'da ve Kabardeyce'de ve Adigeyce'de bakınız nasıl yaşamaktadır:

TÜRKÇE	ABHAZCA	ABAZACA	KABARDEYCE	ADİGEYCE	VUBIHÇA
Küçük	Xuıtşı	Xuıts	Ts'ık'u	Ts'uk'u	Å'tsk
Kafa	Akha	Kha	Şha	Şha	Px'a
Kız çocuk	Px'a	Phà	Pxu	Pxu	Qu(à)

h) Vubihça bir sözcüğün nasıl bir değişime uğrayarak diğer yavru dillerde sözcükler oluşturduğuna da bir örnek verelim;

Vubihça'da “Ant'a=yılan” demektir. Bu sözcük, yılanın yerde sürünerek yol izlemesi özelliğine de uygun olarak “Ştan, -t'ı, veya Ştantş'ı “tş'ı şeklini almış ve Abazaca'ya yerleşmiştir. Şta=iz”, “Nt'ı” veya “Ntş'ı=yılan”dır. “Ştan'tı” bugün kullanılmaktadır.

Vubihça'da aynı sözcükten türeyen “Ant'(as)=Yılan Gömleği, Kav” demektir. Ant'as sözcüğünün son eki olan “as” ise bugün Abazaca'da gömlek, ya da iç çamaşırı anlamında kullanılmaktadır.

Bu sözcükleri, benzer isimleri, sıfatları, zamirleri, edatları, fiilleri çoğaltarak saymak mümkündür. Politik kişiliğinin dışında ünlü bir bilim adamı olan Abhazya Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzinba'nın bu konudaki bir çalışmasına değinmek gerekir. Ardzinba; “Hiç araştırma yapmadan Abhazca ile Adigece arasında bini aşkın ortak sözcük sayabilirim. ” derken Abhazca ve Adigece'nin “Kuzey Batı Kafkasya Nostratik'i” olan “Vubih” dilinin çocukları olduğu gerçeğini de açıklamış olmaktadır.

3- Kuzey-Batı Kafkas Nostratik'i olan Vubihça bugün konuşulmamaktadır. Tıpkı arkadaşları olan Hitit, Sümer, Elam, Kalde, Hurri, Mittani, Urartu ve diğer Orta-Doğu ve Akdeniz Havzası antik dilleri gibi. Ancak bu dillerin günümüze ulaşan çocukları veya torunları yoktur. Oysa Vubih dilinin çocukları bugün Kuzey-Batı Kafkasya halklarının, genel anlamda Çerkesler'in dilleri olarak yaşamaktadırlar. Bu açıklamaların kapsamında Vubihça ile ilgili başka bir açıklamayı da yararlı görülmektedir. Kaynağı belli olmayan bir sava göre Vubihlar nüfusları azaldığı için ve dillerinin de öğrenilmesi, konuşulması zor olduğu için, bir kurultay kararı ile Vubihça'yı bırakıp Adigece konuşma kararı almışlar, Vubih dili bu yüzden ölü diller sınıfına girmiş. Bu sav hiç de bilimsel olmayan, sosyoloji yasalarına uymayan bir yaklaşım sergilemektedir. Dünyada hiçbir toplum böyle gerekçelerle kendiliğinden toplanarak ve karar alarak dilini terk etmez. Zira yalnızca tek bir köy halkının konuştuğu dillerin bile Dağıstan'da hala yaşadığını ve eğitim dili olarak kullanıldığını bilmekteyiz. Öte yandan iddia edildiği gibi Vubihlar şimdilerde yalnızca Adige dilini kullanmaktadırlar. Birçok Vubih ailenin de Abhazca konuştuğu bilinen bir gerçektir. Eğer iddia edildiği gibi Adigece konuşma kararı alınmış olsaydı, 1864 sürgününden sonra Marmara kuşağındaki Yanık, Mürvetler, Hacıyakup, Değirmenboğazı gibi köylerde uzun süre Vubih dili yaşayamazdı. Zira Tevfik Esenç ve akranlarının yaşadığı süre içerisinde bu köylerde yaşlılar Adigece'nin yanında kendi aralarında Vubihça'da konuşmuşlardır. Bütün bu saydığımız Kuzey-Batı Kafkas dilleri ya da ağızları arasındaki ilişkiler, benzeşimler, farklılaşmalar Vubihça'nın transkription ile saptanmış kimi metinlerinin Adige-Abhaz grubu ile karşılaştırılmasından çıkarılabilmektedir. Ancak bu karşılaştırmalı açıklamalar, ayrı birer araştırma konusu olabilecek genişlikte olduklarından burada ele alınmaları olanak dışıdır.”⁹

⁹ Sefer E. Berzeg, Soçi'nin Sürgündeki Sahipleri ÇERKES-VUBIHLAR, Ankara, 1998, s.104-108.

Vubihça Hititçe ile Aynı (Daha Çok Adigece ile) mı ?

Avrupa'da Bronz Devri'nde etkin olmuş bir Etrüsk Uygarlığı vardı. İtalya'nın Liguria yöresinde gelmiş olan Etrüsk Uygarlığı'nı sonraları Romalılar tasfiye etmişti. Bugüne değin çözülememiş bir alfabeleri vardı. Silahları ve harp arabaları bronzdandı. Geriye çeşitli sanat eserleri bırakmış olan Etrüsklerin, İtalya'ya Anadolu'dan Lidya'dan geldikleri söylenir. Bu kavim Hititlerin bir kolu idi. Anadolu'ya yerleşmiş Kafkas asıllı bir ırk olduğundan dolayı Fransız dilbilimcisi Georges Dumezil, Çerkeslerin Vubih boyu lehçesinin Hititçe ile aynı olduğunu kanıtlamıştır. Encyclopaedia Britannica; açıkça Etrüsk lisanının Kafkas dilleri ile alakalı ve çok fonetik benzerlikleri olan bir dil olduğunu yazar (Encyclopaedia Britannica, Etruscan Language). Birçok Avrupalı dilbilimci, etnolojist ve araştırmacı da bu tezi savunmaktadır. 19. yüzyılda yaşamış Çerkes tarihçisi Noguma Şura Bekmurzin, Etrüsklerin, Ligurların ve Pelaskaların Kafkas asıllı kavimler olduğunu iddia eder. Bu tezi savunanlar arasında son devrin araştırmacı yazarlarından Aytek Natimok ve Gunokue K. Özbay da vardır. Hititler (Çerkesler Hatit derler) M. Ö. 2000 yıllarında Kafkasyadan Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun ilk devletini kurmuşlardı. Zamanla genişleyip imparatorluk şeklini aldı. Sınırları doğuda Irak'tan batıda Ege'ye, güneyde ise Suriye'ye kadar uzanıyordu. Suriye'ye egemen olma yarışı, M. Ö. 1296 yılında Hititler ile Mısır arasında Kadeş savaşına neden olmuştu. Sonradan iki devlet dost oldular. Hitit Kralı kızını Mısır Kralı Ramses'e verdi. Bu olayı halk benimsemedi. Bugün bile Çerkesler arasında "Ramses yinise woh" (Ramses'in gelini olası) bedduası söylenmektedir. Yine Hitit-Mısır savaşını anlatan bir şarkı da vardır. Hitit devleti M. Ö. 1200 yıllarında Frigler tarafından yıkıldı. Bazı kaynaklar Hititlerin yıkılışından sonra, bir kısmının anavatanları Kafkasya'ya döndüklerini yazmaktadır. Örneğin İngiliz Tarihçisi Wels Hititlerin yıkılışından söz ederken "Hazar denizi ile Karadeniz arasında ki bölge Hititlerle kaplanmıştı" demekle bir kısım Hititlerin Kafkasya'ya dönmüş olduklarını anlatmak istemiş olabilir.

Antik dönem kalıntıları olan Kuzey Kafkasyadaki ünlü Maykop Hazinesinden çıkan öküz heykeli (M. Ö. 2200) ile Anadolu'da bulunan Hitit Öküz Heykeli tıpkı basım gibi birbirlerine benzemektedir.

Hititlerin metal eşyalarının Kuban'da, Maykop ve Çarskaya mezarlarında bulunan metal eşyalarla benzemektedir. Bugün Anadolu'da (Hattuşaş) bulunan kabartmalarda ki Hatti askerlerinin giysileri ve aksesuarları da günümüzde ki Kafkas giysileri ve aksesuarları ile birebir çakışmaktadır. Örneğin Tanrı Taşup sanılan Hatti askerinin kabartmasında ki mızrak, ayakkabı, kama ve külah günümüzde de kullanılmaktadır.

Yazılı kayadaki "Kutsal On ikiler" kabartması ise Adige boyunu temsil eden on iki thamedeyi (Adige büyüğünü) simgeler. Ne yazık ki Thamedelerin avuçlarında ki ideogramları

(Aile Mühürleri) hala okunamamıştır. Ama Adige Bayrağında ki On iki yıldızdan, İsrailin oniki sıptı, İsa'nın On iki Havarisi, Alevilerin On iki İmamı başta olmak üzere yılın Oniki aya bölünüşüne, Bir günün on iki saatinin gündüz, on iki saatinin gece oluşuna kadar bu sayısal dizgeye daha çok anlamlar yüklemekte olasıdır.

Hititçe tabletlerde bulunan ve günümüze ulaşan yüzlerce sözcük ve tümce yapısının bugün ki Kafkas dilleri içerisinde en yaygın dil olan Adige dili ile birebir çakışması, aynı anlama gelmesi önemli bir kanıtı sayılabilir.

Örneğin Hititlerin en büyük tanrısı Teşup adı Adige dilinde "Yıldırım Tanrısı" anlamına gelmektedir. Ayrıca Şible "At yılanlı tanrı, üç yılanlı tanrı" anlamlarını da içermektedir. Hitit devletinin kurucusu olan Pinthansa ise "İlk tanrı " anlamındadır. Adigece söylenişi ile Thaşıpk, yine "Tek tanrı" ve "Gerçek tanrı" anlamına gelmektedir.

Bilindiği gibi Hititler'de de Krallık Mısırdaki olduğu gibi Tanrılık sıfatıyla birleşen çakışan bir kavramdır. Hatti ve Hititlerin Adige gelenekleriyle çakışan diğer özelliklerinin başında ise kadına ve ata çok değer vermeleri onca Tanrı/Kral'a karşın Anaerkil toplum özelliklerini göstermeleri de gelir. Çocukların annelerinin adıyla çağırılması Kafkas Epopesinde de görülür.

Kadın ve köle hakları ve at bakımı üzerine yönetmelik hazırlamış ilk ve tek halktır Hititler. Hititlerde tanrı kadar tanrıça da önemlidir. Zaten bunun izdüşümü olarak da Hitit toplumuna kadın erkeğe eş değer konumdadır: Kuzey Kafkasya halkları, ilk çağlardan beri bu ülkenin yerli ahalisini teşkil etmektedir. "Kebze" denilen yazılmamış ve fakat en küçük noktasına kadar uygulanan töre ve adetleri, yani bir nevi yasaları vardır. İngiliz araştırmacı ve Seyyah James. S. Beli bu insanlar için "Bütün gördüklerimin bana verdiği kanı şudur; genellikle Çerkesler şimdiye kadar tanıdığım, işittiğim ve okuduğum milletlerin en kibar ve nazik olanıdır." diye yazmıştır. Tapınak ve tutukevleri olmayan kentler, sadece Hititler ve Kafkasyalılar da vardır. Çünkü Kafkasya'da suç işleyenlere, suçlarının karşılığı mal ya da hizmetle ödetildiği için 20. yy. 'a kadar tutukevine de gerek duyulmamıştır.

Hititlerle Çerkesler Arasında Dil Benzerliği; Hitit dili ile Çerkes dili arasında büyük benzerlikler saptayan Mehmet Arslan'dır. Çerkesler arasında "Afeşij Emin" adıyla tanınan Mehmet Arslan, bu durumun bir rastlantı olamayacağını söyler. Bir köken birliği söz konusu olduğunu düşünür. Bu coğrafyada mutlak bir dil alış-verişi var diye konuşuyor. 1940 Mecitözü Danın (Sögütyolu) köyü doğumlu Çerkeslerin Adige boyundan Mehmet Arslan, Çerkes-Adige boyunun 12 lehçesiyle Abazaca ve Osetçe biliyor. Ve Adige boyunun 12 lehçesini okuyup-yazabiliyor, Abazaca ve Osetçe (Kuşha) dillerini anlayacak kadar biliyor. Hitit yasalarını Hititçe'den Türkçe'ye çeviren Mehmet Arslan, bu çalışmalarını "Hitit

Çerkesçesi ile Yasaları" adlı kitapta Hitit dili ile Çerkez dili arasında büyük benzerlikler saptayan Mehmet Arslan, "Bunlar rastlantı olamaz. Bir köken birliği söz konusu. Bu coğrafyada mutlak bir dil alış-verişi var" diye konuşuyor. Yine Arslan, dil benzerliği konusunda bilgiler verirken, Hititlerin baş tanrısının Thaşub olduğunu, Çerkezcede de bu anlamda "Tha" sözcüğünün kullanıldığını, Hititçede "elma"ya "ma" denildiğini, Yunancada "malus", Çerkezcede "maarse" sözcüklerinin bunu karşıladığını, Türkçe "elma"nın ise "al-ma"dan geldiğini anlatıyor

Arslan yine, Hititçede wen (ven) sözcüğünün "vurmak" anlamına geldiğini, İngilizcede "war"ın savaş demek olduğunu, Çerkezcedeki "var" ve Türkçedeki "vur" sözcüklerinin de şiddet kullanılmasını ifade ettiğini söylüyor. Mehmet Arslan'ın kitabının önsözünde; Tha. Tanrı, Allah. /. su:yapım, yapılmış . /. b=be=bo=çok, büyük, güçlü . /. Güçlü yapımlı Allah, Allah olarak oluşmuş. Çerkezcede de "Tha", Allah anlamına geliyordu.

Hattı Dili ve Çerkezce;Hattı dili Kafkas dillerinden, (Adige+Ahbaza+Ubih) dillerindedir. Daha çok Adige diline yakındır. Adige diliyle düşündüğümüzde; /. Ha:kutsal . /. t:idi . /. t:verdiği . /. Hattı:Kutsalın verdiği anlamına gelir. Hattı dilinin ilk gramerini yayınlayan Çek Asuroloji bilim adamı Bedrich Horozny'nin açıkladığı cümle incelendiğinde:

"NINDA-an ezzateni watarra ekutteni"

NINDA-an: /. NINDA: Ekmek, (Oset=Asetin=Kuşa, dilinde) / an: odur ki (Adige dilinde) . /. o ekmektir ki

Fatarra ekutteni:o içecektir ki çekene verilir. "O ekmektir ki dişe verilir, o içecek ki çekişe verilir", (semantik) ses anlamı budur. Horonzy doğruya yakın bir açıklama ile, "ekmek yenir, su içilir" anlamını bulmuştur. Horonzy "ezza" sözünü, Almanca "essen" "yemek"; "NINDA" sözünü Sümerce "ekmek"; watarra sözünü, İngilizce "water" su, eku sözünü Latince "aqua" su sözüyle karşılaştırarak sonuca gitmiştir. Çerkezce bilseydi, çok rahat anlam verecekti.

İşte bu açıklamalardan dolayı Hattı dilinin Çerkezce olduğunu düşünen Arslan, "Adigece her sesin bir anlamı vardır. Sesler birleşir, yeni anlamlı sözcük çıkar. Sözcükler birleşir, yeni sözcük oluşur. Baş, orta, son ekler vardır. Hattı dili de aynı özellikleri gösterir." der.

Hititlerin Anadolu'ya geldiklerinde bu gün elimize geçen mitolojik anlatıların (ve tanrıların) büyükçe bir kısmını hazır buldukları açıktır. Bunun belki de en büyük delili Hititlerin hazırda buldukları tüm tanrıları olduğu gibi korumalarıdır. Öyle ki Hititlere bu nedenle "Bin Tanrılı" denilmiştir. Hititlerin tanrılarının isimlerini aldıkları Anadolu halklarından mitolojilerini de aldıkları düşünülmelidir. Nitekim Hurri-Hattı halkalarından

devraldıkları mitolojilerin tamamı tematik olarak Kafkas Nart mitolojisiyle örtüşmektedir. Mitolojik anlamda antik Anadolu mitolojisi Kafkas mitolojisinin bir uzantısı, devamı ve parçasıdır. Bu ilişki özellikle Fırtına Tanrısı Teişeba-Teşup ve Çerkes mitolojisinde Nart Sosriko özelinde dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak, daha ele alınmamış Güneş Tanrısı, Denizler Tanrısı, Bereket Tanrısı, İkiz Tanrılar, Baş Tanrılar, ana tanrıçalar ve giderek panteonun tamamı söz konusudur. Yukarıda sözünü ettiğimiz tematik uyuma ve benzerliğe rağmen, Çerkes Nart mitolojisi temelde dinsel bir metin olmadığı gibi bilinen hiçbir dönemde Kafkas Nart mitolojisi ve bize tanıttığı Nart'lar dinsel bir öğretinin ögesi değildir.

Nart mitolojisinin dinsel bir öğreti ve Nartların da bildik pagan Tanrılar olarak algılanmamalarına karşılık, yine Kafkasyalı orijinlerini açık eden Huri-Urartu ve Hatti halklarının aynı temalarla sahip oldukları antropomorfiklerin aynı zamanda o halkların dinlerinde tanrılar olarak anılmaları ilginçtir. Mitolojinin Kafkasya'da yaşatılan örnekleri her zaman din dışı kalmayı başarmış olmasına rağmen, Kafkas kültür havzasından çıktığı en erken dönemlerden itibaren mitolojik temaların aynı zamanda dinsel metinler haline gelmesi ve zamanla rahip sınıfı, dini hiyerarşisi, şeriatı ve tefsircileri ile tam teşekküllü Anadolu dinlerinin ortaya çıkması ilginçtir.

Bu bağlamdan olmak üzere, aslında Çerkes Nart mitolojisindeki aktarımıyla hayli güncel ve sıradan bir kahramanmış gibi görünen Nart Sosriko'nun bir kısım özellikleri Anadolu'da ki Fırtına Tanrısının özelliklerine benzemesi, Fırtına Tanrısının Hurri-Urartu kültür havzasında ilk üç tanrıdan birisi olması dahası Hitit örneğinde olduğu gibi krallığın meşruiyet kaynağı ve bir imparatorluğun en başta tanrısı olması baş döndürücü bir dönüşümdür. Yine de Nart Sosriko'nun Fırtına tanrısı Teişeba-Teşup ile olan benzerliği Nart mitolojisindeki diğer karakterler ile Anadolu ve Mezopotamya'nın pagan tanrıları arasında yapılacak yeni tematik okumaların önünü açmaktadır¹⁰

Sonuç

Buradan yola çıkılarak Vubihça'nın birçok Çerkes ağzını doğurduğu için konuşanı azalarak sustuğu söylenilebilir. Bu açıdan bakıldığında Vubihça Latin diline benzetilebilir. Latin dili, Roma İmparatorluğu'nun dili olarak parlak dönemini yaşadı, imparatorluk parçalandıkça İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Romence, Romanişçe gibi dilleri doğurarak tükendi, öldü. Vubihça'da Abhazca, Abazaca, Kaberdeyce, Besleneyce,

¹⁰ Bağlar Selçuk, Anadolu ve Kafkas mitlerinde ortak tanrı Kültürü üzerine bir örnek: fırtına tanrısı Teişeba-teşup ve nart sosriko*

Hatukueyce, Çemguiyce, Abadzekhce, Mahoşça, Bjeduğca, Şapsığca gibi dil ve lehçeleri doğurdu, konuşanları azaldıktan sonra da bir süre yaşadı, tıpkı bugünkü Romanişçe gibi, konuşan insanların ölümüyle yeryüzünde bir daha konuşulmayacak şekilde sustu. Dünya dillerinin yok olmasında özellikle askeri, siyasi ve ekonomik çıkarlar ön plana çıkmaktadır. Ne yazık ki insan yok olan dillerin sadece birer dil olmadığını kavrayamamaktadır. Diller, her toplumun farklı bakış açılarını, dünyayla mücadelelerini ve en önemlisi kültürel değerlerini taşımaktadır. Dünyada var olan kültürel birikimin yok olması insanlığı olumlu noktalara değil aksine içinden çıkılmaz problemlere doğru sürüklemektedir. Dillerin yok oluşu aynı zamanda hayata ve doğaya ait öğretilerinde yok oluşu demektir. Bu bağlamda yapılması gereken en önemli çalışmalardan birisi de yapısalcı bir dil politikasının geliştirilmesidir. Elbette insanların tüm dünya dillerine sahip çıkması son derece önemlidir. Dillerin yok oluşu bir anlamda ekosistemin ve doğanın tanıklığının yok oluşudur. Kültürlerin, tarihin öğretilerinin yok oluşu anlamına gelmektedir

Kaynakça

- Akurgal, Ekrem (2002). *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara: TÜBİTAK.
- Askerbiy, Şorten (1951). *Nartlar (Kabardey Mitolojisi)*, Nalçık.
- Arslan, Mehmet (Emin, Afeşij), (2003) *Hitit Çerkesçesi İle Yasaları*, İzmit: Aka Yayınları.
- Asman, Jann (20012). *Kültürel Bellek*, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ber, Hikmet (2006). *Adigece-Çerkesçe- Anlamak ve Düşünmek*, Ankara: Kuban Yayınları.
- Berzeg, Kazım (1992). *Çerkes Dilleri Konusunda Yeni Bilimsel Görüşler ve Türkik Diller Camiasıyla Eski İlişkileri, Kafkasya Gerçeği*, Samsun.
- Berzeg, Sefer (1998). *Soçi'nin Sürgündeki Sahipleri Çerkes-Vubıhlar Kafkasya-Soçi Araştırmaları 1*, Ankara.
- Çünatıko, Met - Yusuf İzzet (2009). *Kafkas Tarihi II*, Çev. Doğan Erdin, Ankara: Kaf-Dav Yayınları.
- Dumézil, Georges et Tefvik Esenç (1973). *Notes D'Etimologie et de Vocabularie Sur Les Langues Caucasiqne Du Nord-ouest. Bedi Kartlisa-Revue de Kartvelologie*, Volume; XXXI, Paris.
- Dumézil, Georges (1986). *Mythe et Épopé, L'ideologie des trois fonctions dans les Épopées des Indo Européens*. Editions Gallimard Paris
- Dumezil, Georges (2000). *Kafkas Halklarının Mitolojisi (Çev:Musa Yaşar Sağlam)*, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Erhat, Azra- Eyüboğlu, Sabahattin (1998). *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eribon, Didier. *Georges Dumézil'le Konuşmalar*. (Çev: İsmail Yerguz), Sinatle Yayınları.
- Ersoy, Hayri - Kamacı, Aysun (1994). *Çerkes Tarihi*, İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık.
- İnci, Şükrü (Berzeg, Yemin) (2012). *Vurma Kucakla*, Ankara: İşkur Yayınları.

Lomatidze, Ketevana (1954). *Aşkarıwua Diyalekti, Diğer Adige-Abhaz Dilleri Arasındaki Yeri*. Tiflis.

Moseley, Christopher (ed.). (2009). *Atlas of the World's Languages in Danger*, UNESCO, Paris.

Namitok, AYTEK (2003). *Çerkeslerin Kökeni I-II*, Çev. Aysel Çeviker, Ankara: KAF-DAV Yayınları.

Özdemir, Özbay (1990). *Mitoloji ve Nartlar*, Kafdağı yayınları, Ankara: 1990.

Sheveroshkin, Vitaliy. *Bütün dillerin bir anadili var mıydı? (Çevirenler: Prof. J. Stewart Robinson- Dr. Mehmet Tomaybay)*.

Shinkuba, Bagrad (2000). *Son Vubih / Bir Çağa Tanıklık* (Çev: Hande Canlı), İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık.

Stephen A. Wurm (2001). *Atlas of the World's Languages in Danger of Disappearing*, UNESCO, Paris.

Turçaninov G. V. (1971). *Kafkasya ve Doğu Avrupa halklarının Yazıları ve Dillerinin Geçmişi*.

Ünal, Ahmet (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Gazetede ve Dergilerde Yayımlanan Bazı Yazılar

Altan, Mehmet (2009). *Küsmeye ve ölmeye: Yoksa dilin kaybolur...*, Star Gazetesi, 1 Mart 2009

Batur, ENİS (2009). *Kayıp Bir Dilin Peşinde*, NTV Tarih Dergisi, 2009, sayı:3, s. 68-69

Bağlar, SELÇUK (2011). *Anadolu Ve Kafkas Mitlerinde Ortak Tanrı Kültürü Üzerine Bir Örnek: Fırtına Tanrısı Teişeba-Teşup Ve Nart Sosriko VII*. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu.

Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, Sayı:107, 18 Mart 1989

Halis, Müjgan (2009). *Kaybolan Dillerimiz*, Star Gazetesi, 6 Mart 2009

Jineps Gazetesi, Eylül 2006 Ek-1, Şubat 2007

Karaçam, Nazif (2009). *Bir Dil Konuşulmazsa Ölüyor ve Kaybolur*, Trakya Gazetesi, 10 Şubat 2009

Lavrov. L. İ. (1992). *Vubıkhlar Hakkında Etnografik Bir Araştırma*, Kafkasya Gerçeği Dergisi, Samsun, sayı : 8, s. 47.

Oğuz, Öcal (2007). *UNESCO, Kültür ve Türkiye*, Milli Folklor Dergisi, 2007, yıl 19, sayı 73

Oksay, Reyhan. *Her Dilin Dünyayı Algılayışı Farklı*, Cumhuriyet Bilim-Teknik-s:848 (New Scientist dergisinden çeviri).

Özsoy, Sumru (2006). *Nart Dergisi*, 2006, sayı: 50 (ek), s. 44.

Kaybolan Dillere Atlas, Evrensel Gazetesi- Kültür Servisi, 24 Şubat 2009

UNESCO: Türkiye'de 15 Dil Tehlikede, BİA Haber Merkezi, 23 Şubat 2009

Dr. Vuçujiko Zek`oğ, Marje dergisi, tanıtım sayısı, s. 37-38;Nart dergisi, sayı 8, s. 13.

2 Bin 300 Dil Tehlike Altında, BİA Haber Merkezi, 20 Şubat 2009

Vubıhlarla İlgili Bazı İnternet Siteleri

<http://www.bibilgi.com/Vubıhça-29k>

http://www.kafkas.org.tr/ajans/2002/aralik/14.12.2002_iki_gunde_bir_dil_olecek.htm

http://www.kafkas.org.tr/kultur/diledebiyat_Vubıh%E7a.html

http://www.kafkasfederasyonu.org/nart_dergisi/index.htm

<http://www.karakutu.com.tr>

<http://www.omniglot.com/writing/ubykh.htm>

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=29008&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.

http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=28377&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

<http://www.timaf.8m.com/Vubıhler.htm>

http://www.tr.kafpedia.org/index.php?title=Son_Vubıh

<http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas>

http://en.wikipedia.org/wiki/Ubykh_language

http://en.wikipedia.org/wiki/Ubykh_language#Phonology

http://en.wikipedia.org/wiki/Ubykh_language#Grammar

http://en.wikipedia.org/wiki/Ubykh_people